

## ΗΜΕΡΙΔΑ με θέμα: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες των ανεπτυγμένων χωρών, αλλά ασφαλώς σε μεγαλύτερο βαθμό η δική μας χώρα είναι το φαινόμενο της δημογραφικής γήρανσης. Η σύμπτωση της 10ετούς οικονομικής κρίσης και του brain drain που ακολούθησε (διαρροή επιστημόνων και νέων στο εξωτερικό) έφερε το πρόβλημα στο προσκήνιο αρκετά νωρίτερα από την περίοδο που αναμενόταν.

Παραμετρικές παρεμβάσεις στο ασφαλιστικό σύστημα, στην αγορά εργασίας και τις προνοιακές πολιτικές δεν αρκούν σε αυτή τη φάση. Άλλωστε, δεν πρόκειται για ένα ζήτημα που άπτεται αμιγώς μιας ψυχρής αναλογιστικής /ασφαλιστικής μελέτης- παρόλο που οι συνέπειες είναι καταλυτικές στα κοινωνικοασφαλιστικά συστήματα. Η δημογραφική γήρανση επιδρά στο σύνολο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής ποικιλοτρόπως, επηρεάζοντας τις προοπτικές βιώσιμης ισόρροπης και διαγενεακής ανάπτυξης, την ευημερία των επόμενων γενεών και μειώνοντας τα κίνητρα για δημιουργία και παραμονή στον τόπο προέλευσης.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που παρατίθενται στον τύπο και σε αναλύσεις ο πληθυσμός της Ελλάδας εμφανίζεται μειωμένος κατά 500,000 κατοίκους, ενώ οι προβλέψεις για το 2050 είναι ιδιαίτερα ανησυχητικές.

Σε αυτό το γεγονός συντελούν αθροιστικά/ ή και πολλαπλασιαστικά ορισμένοι παράγοντες, που αξίζει να αναφέρουμε:

- Η δεκαετής οικονομική κρίση υποβάθμισε σημαντικά την ευημερία του πληθυσμού, επέτεινε τη φτώχεια (άνω του 25% του πληθυσμού βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού) και κατά συνέπεια αύξησε τη νοσηρότητα στις πιο μεγάλες ηλικιακές ομάδες. Η πανδημία covid 19 επιτάχυνε τις απώλειες ζώων, μείωσε τις γεννήσεις και οδήγησε μετανάστες 2<sup>ης</sup> γενιάς αλλά και Έλληνες σε νέες επαγγελματικές αναζητήσεις. Είναι χαρακτηριστικό το πρόβλημα με την έλλειψη εργατικού δυναμικού που παρατηρείται σήμερα στην ελληνική οικονομία.
- Οι νέες γεννήσεις υπολείπονται σημαντικά τόσο αριθμητικά, όσο και σε σχέση με τους νέους θανάτους. Συνολικά, την δεκαετία 2010-2020 οι θάνατοι ξεπέρασαν τις γεννήσεις κατά 260.000.
- Εκ των πραγμάτων η οικονομική δυσπραγία αύξησε το ποσοστό των νέων που ήταν απρόθυμοι να αποκτήσουν παιδιά ή να δημιουργήσουν οικογένεια. Νέοι άνθρωποι, κατά βάση υψηλής ειδίκευσης μετανάστευσαν στο εξωτερικό για την αναζήτηση μιας καλύτερης και βιώσιμης επαγγελματικής πορείας (πάνω από 500,000 είχαν εκτιμηθεί στο μέσο της κρίσης από την ΤτΕ).
- Οι γάμοι (πολιτικοί, θρησκευτικοί) καθώς και η σύναψη συμφώνων συμβίωσης αθροιστικά μειώθηκαν σημαντικά την τελευταία πενταετία (από 54,000 το 2016, υποχώρησαν σε 46,000 το 2020). Το αυξημένο κόστος στέγασης οδηγεί σε αδυναμία των νέων ζευγαριών να προχωρήσουν αυτοδύναμα σε άτυπες ή τυπικές μορφές συμβίωσης.

- Ταυτόχρονα διατηρείται ο υψηλός βαθμός υπερσυγκέντρωσης του πληθυσμού σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο τμήμα της επικράτειας και δεν αναμένεται να αναστραφεί, χωρίς την εφαρμογή μιας στοχευμένης στρατηγικής για την περιφερειακή ανάπτυξη.
- Τα μεταναστευτικά ρεύματα από τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής δεν κατέληξαν σε μια διαδικασία ομαλής ενσωμάτωσης στην οικονομική και κοινωνική ζωή, όπως είχε σταδιακά συμβεί στη δεκαετία του '90. Άλλωστε οι περισσότεροι από τους πρόσφυγες και μετανάστες αναζητούσαν μέσα από την Ελλάδα κάποιο πέρασμα και έρεισμα προς την κεντρική Ευρώπη.

Η σταδιακή αργή ανάκαμψη της οικονομίας που σημειώθηκε μετά τον τερματισμό των αυστηρών προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής και ορισμένα κίνητρα που δόθηκαν διαμόρφωσαν καλύτερες προϋποθέσεις για τα νέα ζευγάρια (αύξηση κατώτατου μισθού, αύξηση διαθεσιμότητας θέσεων στους παιδικούς σταθμούς μέσω ΕΣΠΑ, μείωση εισφορών για νέους επιχειρηματίες, 2,000 ευρώ για απόκτηση τέκνου, απαλλαγή φόρων δωρεάς), ωστόσο σήμερα τείνουν να αντισταθμίζονται από το υψηλότερο κόστος ζωής, το οποίο είναι δυσανάλογο των μέσων μισθών. Τα κίνητρα παραμένουν μερικά προκειμένου να εξισορροπήσουν την επαγγελματική με την οικογενειακή ζωή.

Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι το κόστος για την απόκτηση ή μίσθωση νέας κατοικίας αυξήθηκε μεσοσταθμικά πάνω από 40%, ενώ η αύξηση του κόστους ενέργειας (αύξηση πάνω από 30%) έχει επιδράσει σημαντικά στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς όσων διαβιούν κυρίως στη βόρεια επικράτεια της χώρας και όσους χρησιμοποιούν όχημα, επαγγελματικό ή μη για να έχουν πρόσβαση στις δουλειές τους.

Είναι προφανές ότι οι παραπάνω τάσεις, που έχουν συγκεκριμένα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά επιδρούν επιπρόσθετα σε μείζονες διαρθρωτικές παραμέτρους της οικονομίας και της κοινωνίας:

- Επιδεινούμενος λόγος συνταξιούχων/ ασφαλισμένων (1:1,5), με πρόβλεψη ότι το 2070 ο λόγος θα γίνει 1:1, με σοβαρές συνέπειες για τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος.
- Σημαντική επίπτωση στη βιωσιμότητα του συστήματος έχει η μεγάλη άνοδος των ελαστικών μορφών απασχόλησης που προκαλούν αυξημένη απώλεια εσόδων στο σύστημα.
- Μικρότερο μερίδιο μισθών έναντι συντάξεων (έρευνα της ΓΣΕΒΕΕ έδειχνε ότι το 50% των νοικοκυριών έχει ως κύρια πηγή εισοδήματος τη σύνταξη)
- Μικρότερη παραγωγικότητα σε τομείς υψηλής τεχνολογικής έντασης (εξ αιτίας της μετανάστευσης), η οποία μεταφράζεται είτε σε χαμηλότερη παραγωγή, είτε σε διαρροή επενδυτικών κεφαλαίων.
- Μεγαλύτερη επιβάρυνση του ασφαλιστικού και υγειονομικού συστήματος της χώρας, λόγω γήρανσης και επιπρόσθετης νοσηρότητας, με παράλληλη αδυναμία εξεύρεσης ιατρικού επιστημονικού προσωπικού.

Η ίδρυση του υπουργείου για την οικογένεια δίνει ένα σήμα ότι η πολιτεία αναγνωρίζει το σημαντικό πρόβλημα του δημογραφικού και είναι έτοιμη να λάβει βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μέτρα για την αντιμετώπισή του.

Στην πρόσφατη γνώμη για το δημογραφικό, η ΟΚΕ προτείνει μέσα από ένα πλέγμα δράσεων, συνδυασμένες πολιτικές που θα στοχεύουν:

- να περιορίσουν τις επόμενες δεκαετίες την αύξηση των θανάτων και ταυτόχρονα να επιτρέψουν στους μελλοντικούς ηλικιωμένους στη χώρα μας να έχουν μια υγιή και ενεργή γήρανση,

- να δημιουργήσουν ένα εξαιρετικά ευνοϊκό περιβάλλον για την απόκτηση από τις νεότερες γενεές του αριθμού των παιδιών –γύρω από τα δύο- που επιθυμούν (υπενθυμίζουμε ότι οι γυναίκες που γεννήθηκαν γύρω από το 1980 έφεραν στον κόσμο αρκετά λιγότερα, λιγότερα από 1,5 παιδιά ανά γυναίκα),
- να επιβραδύνουν σημαντικά τη μετανάστευση νέων παραγωγικών και αναπαραγωγικών ηλικιών επιτρέποντας την επιστροφή τμήματος αυτών που έχουν φύγει,
- να επιτρέψουν την ενσωμάτωση και μόνιμη εγκατάσταση νέων αλλοδαπών στη χώρα μας,
- να αναστρέψουν την υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού στους μεγάλους αστικούς ιστούς,
- να δημιουργήσουν κίνητρα για την απόκτηση περισσότερων παιδιών από τις τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες, οι οποίες έχουν αποδεδειγμένη προδιάθεση απόκτησης περισσότερων παιδιών από το όριο των δύο (2) παιδιών ανά γυναίκα, προκειμένου να αμβλύνουν την έλλειψη παιδιών από οικογένειες με λιγότερα των δύο (2) παιδιών.

Με άλλα λόγια, οι πολιτικές προτεραιότητες πρέπει να αφορούν ευθέως:

- Την περαιτέρω μείωση της ανεργίας των νέων και ενσωμάτωση αποκλεισμένων ομάδων πληθυσμού.
- Την θέσπιση γενναίων οικονομικών και θεσμικών κινήτρων για νέες οικογένειες, για την υιοθεσία και τεκνοθεσία, την υποβοήθηση της αναπαραγωγής και τη στήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών.
- Την Υποστήριξη της υπαίθρου με χρηματοδοτικά εργαλεία για την περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά και με ομαλή ένταξη και ενσωμάτωση εργαζόμενων τρίτων χωρών, μέσα από ένα οργανωμένο σύγχρονο σύστημα παρακολούθησης εισροών-εκροών στην αγορά εργασίας, που δε θα δημιουργεί εντάσεις στις τοπικές κοινωνίες.
- Την ανάσχεση του προβλήματος διαφυγής των επιστημόνων στο εξωτερικό, με ενίσχυση των μισθολογικών απολαβών των νέων ερευνητών, καθηγητών, ιατρών, υπαλλήλων υψηλών προσόντων που παρά τις πρόσφατες αυξήσεις, παραμένουν καθηλωμένες σε χαμηλά επίπεδα (σε πραγματικούς όρους οι μισθοί είναι στα επίπεδα του 2000).
- Το σχεδιασμό ενός προγράμματος δεκαετίας για τη στεγαστική πολιτική, με όρους βιώσιμης δόμησης, ενεργειακής αποδοτικότητας, κάλυψης των στεγαστικών αναγκών νέων, δημόσιων λειτουργιών, ειδικά σε απομακρυσμένες περιοχές.

Αξιολογώντας τα παραπάνω, θεωρούμε ότι αξίζει να υπογραμμιστεί μια επιπρόσθετη κρίσιμη διάσταση που αφορά ειδικά τη χώρα μας, και πρέπει να εξεταστεί με ιδιαίτερη σπουδή, διότι συμβάλλει καθοριστικά στη νοσηρότητα του νέου πληθυσμού. Πρόκειται για τάσεις και συμπεριφορές που επιδρούν στην ποιότητα και το χρόνο ζωής. Αυτές είναι:

- Υψηλός αριθμός ατόμων που χάνουν τη ζωή τους ή επιβαρύνουν την υγεία εξ αιτίας των οδικών ατυχημάτων
- Υψηλός αριθμός νέων ατόμων που είναι ενεργοί ή παθητικοί καπνιστές και αυξανόμενος ρυθμός νέων που εξαρτώνται από το αλκοόλ
- Υψηλός αριθμός ατόμων που χάνει τη ζωή του ή επιβαρύνει την υγεία του από φυσικές καταστροφές, ατυχήματα σε χώρους εργασίας, πνιγμούς κλπ

Όλα αυτά συμβάλλουν στην αύξηση των απωλειών ωρών ζωής ή ποιοτικής ζωής. Αντίθετα, οι δείκτες εγκληματικότητας στη χώρα δεν είναι τόσο υψηλοί.

**Ο χώρος της εκπαίδευσης**, από τον οποίο προέρχομαι είναι αναμφίβολα ο θεσμικός και κοινωνικός χώρος εκείνος στο οποίο οι νέοι άνθρωποι θα μορφοποιηθούν αντιλήψεις σχετικά με την ευημερία, την αλληλεγγύη, τη βιώσιμη συνύπαρξη, την οικογένεια, τη θέση τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Είναι ο χώρος στον οποίο οι νέοι έρχονται σε επαφή με το κοινωνικό οικοσύστημα, μέσα στο θα διαμορφώσουν συνειδήσεις, αλλά και μέσα στον οποίο θα κληθούν να αποκτήσουν και να αναπτύξουν δεξιότητες σχετικά με κοινωνικές, επαγγελματικές και διοικητικές υποχρεώσεις και ευθύνες. Πρέπει οι κοινωνικοί φορείς να εστιάσουμε στην ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση των νέων ανθρώπων σχετικά με τη ζωή, το δημογραφικό, την κοινωνική και εθνική συνέχεια.

Ενδεικτικά, αναφέρω ότι απουσιάζουν από τα σχολικά περιγράμματα ακόμη και σήμερα ορισμένες σημαντικές πτυχές που αφορούν την προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική ζωή:

- 1) Τα μαθήματα για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και την οικογενειακή ανάπτυξη δεν έχουν αναπτυχθεί ολοκληρωμένα, ώστε να περιλαμβάνουν θέματα που αφορούν το σεβασμό της γενετήσιας αξιοπρέπειας, το ρόλο των νέων γονέων, τη θέση της γυναίκας στο επάγγελμα, την υποστήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών, την υποστήριξη νέων ζευγαριών να βρουν εργασία, την αντιμετώπιση της κακοποίησης και του bullying. Η ενημέρωση των νέων σχετικά με τέτοια θέματα γίνεται δυστυχώς από κανάλια και δίκτυα αμφίβολης αποτελεσματικότητας και σκοπού, επομένως πολλές φορές είναι ελλιπής, αποσπασματική και εν δυνάμει επιβλαβής.
- 2) Οι νέοι δεν προετοιμάζονται κατάλληλα για να ενσωματώσουν την έννοια της διαγενεακής ισότητας, είτε αυτή αφορά στο φυσικό περιβάλλον, είτε στους ανθρώπινους πόρους και το ασφαλιστικό σύστημα. Η μαύρη ή αδήλωτη εργασία, η οποία εν μέρει αγνοεί κινδύνους ασφάλειας και υγείας, κυριαρχεί σε κάποια επαγγέλματα/ κλάδους και σε νεαρές ηλικίες, καθώς ορισμένες φορές διαμορφώνεται μια ιδιότυπη διμερής συμμαχία εις βάρος της κοινωνικής ασφάλισης. Η μονομερής αναπαραγωγή του «πετυχημένου» επιχειρηματία ή εργαζόμενου που κερδίζει χρήματα στο παρόν, χωρίς να λαμβάνει πρόνοια για το μέλλον και χωρίς να αναλύει άλλες παραμέτρους είναι μια λαθεμένη προσέγγιση, που οδηγεί ένα τμήμα της κοινωνίας σε προσωπικά αδιέξοδα και συλλογικές αστοχίες (βλέπετε το φαινόμενο των ανασφάλιστων που κορυφώθηκε μέσα στην κρίση).
- 3) Οι νέοι δεν προετοιμάζονται κατάλληλα για την αντιμετώπιση κινδύνων, φυσικών, κοινωνικών, εργασιακών. Ακόμη και κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας, ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις στις οποίες θα καταρτιστεί σχέδιο εκπαίδευσης αντιμετώπισης πυρκαγιάς, πλημμύρας, ή απειλή/ κινδύνου στη θάλασσα. Χαρακτηριστικά, έχουμε ένα παράδειγμα καλής πρακτικής που αφορά στην περίπτωση της εκπαίδευσης για καταστάσεις σεισμού.
- 4) Η εκπαίδευση έχει συμβάλει αναμφίβολα στην καλύτερη οδηγική παιδεία αλλά και στη συνειδητοποίηση των συνεπειών του καπνίσματος, αλλά χρειάζεται νέα ολοκληρωμένη στρατηγική προς την κατεύθυνση σεβασμού και συναντίληψης της έννοιας της ποιότητας ζωής και των ατομικών δικαιωμάτων. Από την άλλη, ανησυχητικά είναι τα φαινόμενα την αύξηση των ατόμων που καταναλώνουν αλκοόλ σε μικρή ηλικία. Επιπρόσθετα, η εκπαίδευση ως προς την αξία της σωστής διατροφής είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Εκτός από τη βελτίωση των αριθμητικών δεικτών που αφορούν το προσδόκιμο ζωής, τις οικονομικές επιδόσεις κλπ, είναι εξίσου κρίσιμο να συμπεριλάβουμε στη δημόσια σφαίρα στόχους που σχετίζονται με τον ποιοτικό χρόνο ζωής, τη διαχείριση ελεύθερου χρόνου των νέων ζευγαριών

και των ηλικιωμένων, τις συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας στους χώρους εργασίας. Σημαντική τομή θα αποτελούσε η συνδυαστική παρέμβαση της πολιτείας για την παράλληλη υποστήριξη της φοίτησης, της ένταξης στην αγορά εργασίας και της μητρότητας/ πατρότητας νέων ανθρώπων.

Αρωγοί προς αυτήν την κατεύθυνση μπορούν να σταθούν οι κοινωνικοί εταίροι, η κοινωνία των πολιτών εν γένει και να διαδραματίσει ένα εποικοδομητικό ρόλο για την προώθηση δράσεων για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος και την ενθάρρυνση των νέων ζευγαριών.

Μια πολύπλευρη πολιτική ενίσχυσης του εργατικού δυναμικού που θα στοχεύει στην προσέλκυση επιστημόνων αλλά και στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων τεχνικών επαγγελματιών είναι απαραίτητα. Ειδική μέριμνα πρέπει να δοθεί για το δημογραφικό, σε συνδυασμό με την υποστήριξη νέων ζευγαριών για αγορά ή μίσθωση κατοικίας. Οι συνδικαλιστικοί φορείς μπορούν να αναδείξουν τα ζητήματα της ένταξης στην αγορά εργασίας, τα τεχνικά επαγγέλματα μπορούν να επιφορτιστούν με τα θέματα υγιεινής και ασφάλειας (κάπνισμα, ασφάλεια τροφίμων υπερβολική ταχύτητα στην οδήγηση, αλκοόλ). Από την άλλη νομικοί φορείς και εταιρίες ψυχολογικής υποστήριξης πρέπει να ενθαρρύνουν τους νέους ανθρώπους για την ένταξη στην αγορά εργασίας, και κατ' επέκταση στο ασφαλιστικό σύστημα της χώρας, ενώ παράλληλα θα υποστηρίζουν δράσεις κοινωνικής πολιτικής με επίκεντρο τη μητρότητα, την αποκατάσταση στην αγορά εργασίας μετά τη περίοδο λοχείας, την επιδότηση για την παροχή φροντίδας σε βρεφονηπιακούς σταθμούς, αλλά και για τη βελτίωση των υποδομών μονάδων φροντίδας ηλικιωμένων με δυνατότητα παροχής υποστήριξης στο σπίτι. Για τους ηλικιωμένους επίσης, θα πρέπει να ενισχυθούν οι δομές φροντίδας και πρόνοιας ώστε να επιτυγχάνεται ο στόχος της ευζωίας και της αύξησης του ποιοτικού προσδόκιμου ζωής.

Συνολικά, αξίζει να σημειωθεί ότι η αντιμετώπιση του δημογραφικού ζητήματος προϋποθέτει τη συνεπή εφαρμογή ενός μείγματος μέτρων, για τα οποία θα πρέπει να εξασφαλισθεί επαρκής και συνεχής χρηματοδότηση για να μην ανατραπούν σε κάποιο μεταγενέστερο στάδιο, κάτι που θα αυξήσει κατά πολύ την αβεβαιότητα και συνεπακολούθως θα μειώσει την πρόθεση τεκνοποίησης. Τα παραπάνω περιλαμβάνουν

1. Μέτρα θεσμικού χαρακτήρα με βάση τις αρχές α) της αναδιανεμητικής ισότητας, β) της κοινωνικής δικαιοσύνης και γ) του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.
2. Μέτρα κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα με βάση τις αρχές α) της επικουρικότητας, β) της εξατομίκευσης και γ) της ένταξης.

Σας ευχαριστώ και εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου, που θίγει ένα μείζον πρόβλημα για την ελληνική κοινωνία και το μέλλον αυτής.